

РУЖИЦА Ж. МИРИЛОВ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

СРЕТО ТАНАСИЋ, ИЗ СИНТАКСЕ СРПСКЕ РЕЧЕНИЦЕ

БЕОГРАД: БЕОГРАДСКА КЊИГА, ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ,
2012, 221 СТР.

Књига која је пред нама „Из синтаксе српске реченице” аутора Срете Танасића настала је као резултат истраживања из области синтаксе реченица у последњих десетак година. Циљ настанка ове књиге није био да се да монографски опис неке реченице, већ да се разјасне и допуне неке недоумице везане за одређену врсту реченица у српском језику. Стога је и њена концепција врло једноставна, ауторово излагање је веома јасно и прецизно. Анализа се темељи на богатој грађи, сваки пример се посебно тумачи, што доводи до закључка које аутор на крају сваког текста изводи. При одабиру грађе аутор се служио стилски разноврсним корпусом, како би добио што објективније резултате о стању у савременом српском језику.

Први део књиге бави се простом реченицом, а други различитим врстама сложене реченице.

Осим *Предговора* (стр. 5), књига садржи 14 радова који су настали као резултат истраживања из ове области синтаксе: *Безличне реченице са конструкцијом до+ њенишив* (стр. 7); *Безличне реченице са уошшеним ајенсом* (стр. 17); *Безличне реченице са фазним глаголима у предикацији* (стр. 35); *Један случај везе између значења глагола лексема и њиха реченице* (стр. 49); *Међуоднос рефлексивне пасивне и обезличене*

¹ ruzica.mirilov2010@gmail.com

Рад је примљен 15. јуна 2014, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. септембра 2014.

реченице (сѣр. 60); Из ѣроблемаѣике безличних реченица: реченице са ѣлаѣолом имаѣи (сѣр. 73); Уѣрошѣавање везничких скуѣова у сложенѣ реченици (сѣр. 86); О координираној вези зависних клауза у сложенѣ реченици (сѣр. 111); Из ѣроблемаѣике реченица с везницима кад, док и чим (сѣр. 127); Временска одредба зависне временске реченице (сѣр. 145); Везничка и ѣрилошка уѣѣреда сѣѣјева ѣек шѣѣо, само шѣѣо, ѣа-ман шѣѣо (сѣр. 157); Суѣроѣне реченице с везницима неѣо и веѣ (сѣр. 166); Узрочне реченице с везником ако (сѣр. 181); Зависне конѣрасѣне реченице (сѣр. 195). Ту су и Библѣѣграфски ѣѣѣци о радовима (стр. 211); Извори (стр. 213); Лиѣераѣура (стр. 215) и Белешка о ауѣѣору (стр. 221).

У књизи је приказано шест радова коѣи се односе на безличне реченице, коѣима се није посвеѣивало довољно пажње у нашој науци о језику, те је аутор као важан задатак будуѣних истраживања безличне реченице истакао проширивање корпуса, чиме би се детаљније описале карактеристике ове врсте простих реченица, али и утврдила ѣихова фреквентност у различитим стилѣвима савременог српског језика.

У првом тексту чиѣи је наслов *Безличне реченице са конѣструкциѣом доѣениѣив*, аутор наводи различите типове синтаксичко-семантичких карактеристика безличних реченица. Примере типа: *Њему је било до круне Немаѣиѣа, а не до оних косѣиѣу, за које је као ѣрезвен Србин врло сумњао да су даш свеѣиѣељске.* (стр.10)

Није му било ѣу до двѣѣѣа. (стр.10) у коѣима се исказују човекова унутрашња стања и расположења пореди са реченицама које имају и глаголски предикат типа: *Командиру је било до сѣавања.* (стр.13) *Тоѣа дана Милану је било до журде.* (стр.14) Аутор овде закључује да је првим типом реченица осмишљен став лица коѣи је исказан дативском допуном у вези са одређеном ситуациѣом, а у реченицама са глаголским предикатом исказују се психолошка или физиолошка стања особе обухваћене датим стањем или процесом.

У следећем одељку под називом *Безличне реченице са уѣиѣиѣеним аѣенсом*, аутор детаљно истиче семантичке класе глагола коѣи се у овом типу реченица појављују, као и могућности исказивања агенса у ѣима. Такође се бави и контрастивном анализом семантичких типова ближег и даљег објекта, односно семантичком анализом два учесника у датој ситуациѣи, пацијенса и агенса, где указује на ѣихове сличности и разлике.

У одељку *Безличне реченице са фазним глаголима у предикату*, аутор је грађу разврставао на основу типа сложеног предиката са фазним глаголима.

Најпре полази од глагола којима се именују различите појаве у природи: *Почело је да жестиоко сева и трми*. (стр. 38); *Почело је да сиња ко из кадла* (стр. 38); затим појаве које опажамо својим чулима: *Почиње да мирише на рану јесен*. (стр. 40); затим глаголе са значењем стања и расположења: *Почиње да ми се сјава*. (стр. 41); *Почело је да ме нервира што многи шај мој излед сјавају у први план*. (стр. 41); као и са значењем физиолошких стања и процеса: *Након првих јуњаја чаја престаје да ме преде у рлу* (стр. 42).

Анализом је утврђено да се у оквиру сложеног предиката у његовом првом делу може јавити глагол који означава почетак, наставак или завршетак неког процеса или стања. Такође је објашњено који су то типови безличних реченица који не дозвољавају било какву парцелацију ситуација помоћу фазних глагола.

У одељку *Један случај везе између значења глаголске лексеме и њених реченица* аутор полази од валенцијских својстава глагола, при чему настоји да утврди параметре који би у одређеним случајевима указали на то да ли је у реченици успостављена активна медијална дијатеза или пасивна дијатеза. Закључује се да су поуздани индикатори дијатезе у реченици споредни актанти, типа прилошке одредбе места или средства. У раду *Међуоднос рефлексивне пасивне и обезличене реченице* аутор ће поредити ове две врсте реченица које припадају различитим моделима с циљем да се утврди имају ли они икаквих додирних тачака. Што се тиче класа глагола с којим се образују реченице, рефлексивне пасивне реченице се образују искључиво од прелазних глагола у позицији предиката, док је код обезличених реченица предикат исказан непрелазним глаголима. Оно што повезује ова два модела јесте то што на семантичком плану имају актонт агенс, у вршењу предикације и једних и других он обавезно учествује. На синтаксичком плану заједничко им је то што су деагентизоване, односно ни код једних ни код других агенс се не исказује посебном синтаксичком јединицом у реченици.

У последњем раду овог круга из *проблемике безличних реченица: Реченице са глаголом имајти*, аутор издваја два типа ових реченица: са егзистенцијалним значењем, нпр.: *Има људи чије прајове следимо као уметничка дела*. (стр. 74) и реченице са уопштеним агенсом којима се исказује негирана егзистенција: *Нема се време-*

на за усїорени снимак (стр. 77), при чему детаљно указује на њихове синтаксичко-семантичке карактеристике.

У другом делу књиге акценат је на сложеној реченици. У првом раду *Уїрошћавање везничких скуїова у сложеној реченици* аутор упућује на основне принципе структурирања реченичног комплекса.

У следећем раду *О координираној вези зависних клауза у сложеној реченици* анализирани су примери где је управна реченица детерминисана помоћу више истоврсних, ређе различитих клауза. Честа је појава удвојених везника између зависних реченица, при чему се на првом месту увек налази независни везник као сигнал међусобног односа датих клауза. У примерима које аутор наводи врло фреквентне су временске зависне клаузе, узрочне, допусне, условне, односне (шире схваћене атрибутске) реченице.

Семантичкој категорији темпоралности аутор је посветио три рада. У раду *Из їроблемайїке реченица с везницима кад, док и чим*, аутор се бави питањем употребе потенцијала у зависним реченицама, указујући на разлике које показују реченице уведене с везницима *кад, док и чим*. Анализом примера указује на синтаксичке параметре који условљавају да потенцијал у клаузама с везником *кад* има значење временске транспозиције и тада се реченица одређује као временска, као у примеру: *Па и кад ди їа већ у рану зору їробудила даїрамска свирка дудњева и зурли и дечиїа їрка на сїраїшу изнаг њеїа, Давилу је їредало времена да се расїрезни и снађе* (стр. 131) или има своје примарно, модално значење у кондиционалним реченицама, као у примеру: *Кад ди било їо њеном расїоложењу, їосїоћа Давил ди се одмах враїила кући* (стр.135). У клаузама с везницима *док и чим*, потенцијал нема модално значење, што потврђује да су реченице са овим везницима и предикатом у потенцијалу увек темпоралне. *Док ди они їако заїїїкивали учиїељицу, звонце ди означило крај часа.* (стр.140)

У следећем раду, насловљеном *Временска одредба зависне временске реченице*, аутор се бави предикацијом темпоралне реченице која може бити детерминисана различитим лексичким и синтаксичким јединицама као што су: прилози за време, предлошко-падежне конструкције, глаголски прилози или пак временска реченица.

Следећи наслов, *Везничка и їрилошка уїоїреда сїојева їек шїо, само шїо, їаман шїо* говори да ови везнички спојевии могу бити у функцији везника временске реченице или у функцији прилога са

временским значењем. У оба случаја партикуле које се појављују са везником *што* представљају значење временске блискости и одређени степен модалности: *Само што сам се окренула, он најло отивара врати на сувозачевом месту.* (стр. 159) *Јуче дуо није било аутобуса и само што нисам закаснио на авион.* (стр.162)

Ауторовом истраживању нису промакле ни узрочне реченице са везником *ако*. Поред узрочних везника који се наводе у нашим граматицама, у узрочним реченицама јављају се и везници који нису искључиво узрочни, него се могу јављати и у другим типовима зависних реченица. Да се ради о узрочном значењу реченица са тим везницима, утврђује се на основу контекста, зато се о њима говори као контекстуално условљеним узрочним везницима. То подразумева да када је услов исказан клаузом остварен, што је чињеница позната говорнику, он постаје узрок вршења управне предикације: *Ако ми данас живимо у шопалном релативизму... онда нам остаје још само да замислимо неку нечастиву силу.* (стр. 183) Аутор указује на релевантност прилога *већ* и *онда*, при чему појава прилога *већ* недвосмислено упућује на узрочно значење зависне клаузе: *Послајта је јасна порука грађанству – ако већ мораше неко да ликвидираше, учинише то на Бир фесију* (стр. 183), док прилог *онда* у функцији корелатива у управној клаузи, није поуздан показатељ значења, будући да се показује и уз условне реченице: *Ако је реч о државама, онда су то рајни или порайни сукоди,* (стр. 186) и уз узрочне клаузе: *Ако се зна да је годишња производња у Колудари 30 милиона тона, онда ово проширење решава проблем за дуи временски период.* (стр. 183)

С. Танасић је истраживао и *Зависне контрастне реченице*, стављајући акценат на везник *док*. Циљ је био да се утврди да ли има синтаксичке разлике између зависне контрастне реченице с везником *док* и зависне временске реченице с истим везником. Анализом су потврђене разлике. Док је код зависних временских реченица са везником *док* карактеристична истовременост радњи исказаних предикатом управне и зависне реченице, код зависних контрастних реченица таква истовременост није обавезна. Постоје и случајеви кад радње исказане предикатима зависне контрастне реченице припадају истом временском плану, али се међу њима не успоставља временски однос, него је по среди однос супротности. Зато се у клаузу која се контрастира с претходном у таквим реченицама по правилу може уврстити синтагма *насујрош* *јоме* или нека друга, са значењем адвербијал-

не одредбе контраста, што није могуће кад су посредни временске реченице с везником *док*.

Књига *Из синтаксе српске реченице* својом подробно синтаксичко-семантичком анализом даје велики допринос проучавању српске синтаксе реченице. Теме обухваћене у овој књизи са садржајном пуноћом затварају круг испитиваних проблема што такође доприноси квалитету књиге и валидности изведених закључака.